

ДАНИЦА ГАВРИЛОВИЋ – ВИЗИОНАРКА СРПСКЕ АРХИВИСТИКЕ

Апстракт: Радом желимо да подсетимо на живот и дело Данице Гавриловић (1926–1978), архивске саветнице Историјског архива Београда, већ помало неправедно заборављене, будући да је током кратког радног века дала велики допринос развоју архивске теорије и праксе. У времену када се акценат ставља на дигитализацију и формирање база података не би требало да заборавимо да је Даница Гавриловић посебно интересовање показала за области информатике, кибернетике и аутоматизације и њихову имплементацију и практичну примену у архивистици још 60-тих и 70-тих година прошлог века. Лични фонд је формиран након њене смрти и пружа увид у широк опус интересовања и рада Данице Гавриловић, за коју без претеривања можемо рећи да је била визионарка српске архивистике. Можда овај рад буде иницијална каписла која ће вратити у живот награду „Даница Гавриловић“ додељивану полазницима стручног архивистичког течаја за постигнуте изузетне резултате.

Кључне речи: архив, архивистика, Даница Гавриловић, лични фонд, аутоматизација, информатика, кибернетика

Даница Гавриловић је у архивску струку крочила пре седамдесет година, а њено име понела је награда коју је Друштво архивских радника СР Србије додељивало од 1980. године. Награда је установљена на иницијативу Историјског архива Београда², након што је 19. маја 1978. године после краће и тешке болести изненада преминула Даница Гавриловић, архивска саветница³ ове установе, у мометну када је њена каријера била у пуном замаху и када је као изграђен стручњак и велики ентузијаста још много могла да допринесе струци којој је посветила најлепше године живота. Награда је додељивана члановима Друштва једанпут годишње, за резултате постигнуте у претходној години. Средства су обезбеђивана из Фонда за награду „Даница Гавриловић“. Предвиђено је да се уруче три награде: прва и друга за објављене стручне прилоге и радове из области делатности,

¹ архивски саветник, mirjana.obradovic@arhiv-beograda.org

² Иницијативу је дало руководство Историјског архива Београда, а одлуку о оснивању Фонда за Награду Даница Гавриловић донела је Републичка конференција Друштва архивских радника СР Србије 13. априла 1979. године. Летопис Историјског архива Београда (даље: Летопис ИАБ), 1978, 15-16; *Одлука о оснивању Фонда за Награду Даница Гавриловић*, Архивски преглед 1, Београд 1979, 106-108.

³ Решење на основу одлуке Збора радних људи Историјског архива Београда о преводу у звање архивског саветника Данице Гавриловић донето је 1. јануара 1974. године. Историјски архив Београда (даље: ИАБ), Лични фонд Данице Гавриловић (даље: 1584), кутија 1, 4.

а трећу је добијао најбоље оцењени семинарски рад из архивистике или полазник Стручног течаја за архивске раднике СР Србије који је постигао изузетан успех. Награда није могла да буде додељена за објављене публикације архивске грађе, информативних средстава или других радова који су настали у архиву током редовног процеса рада.⁴ Савез друштава архивских радника Србије, Друштво архивских радника Војводине, Друштво архивских радника Косова, Заједница архива Србије, Заједница архива Војводине и Заједница архива Косова потписали су крајем 1985. године Самоуправни споразум којим заједнички преузимају дотадашњи Фонд за награђивање „Даница Гавриловић“ и Годишњу награду „Даница Гавриловић“ коју је установило Друштво архивских радника Србије. Осим начина

финансирања фонда, унеколико су промењене одредбе врста награда, допуњавањем већ постојећих са једном која се додељује организацијама удруженог рада архивске делатности за остварене резултате на пољу организације стручне заштите архивске грађе, афирмацији архивске делатности и сличном и другом која је предвиђена за вишегодишњи рад у архиву или у архивским организацијама, најмање за период од десет година, за постигнуте резултате и лично усавршавању у раду, као и иницијативи за унапређење архивске службе.⁵ Није нам познато да ли је након овога настављено са додељивањем награде, ни да ли је фонд и даље постојао након њене доделе. Намеће се питање ко је била Даница Гавриловић и чиме је задужила архивску струку, па је заслужила да једна награда понесе њено име. Пођимо редом.

Даница Гавриловић је рођена 17. августа 1926. године у Крагујевцу као једино дете оца Драгољуба, капетана, и мајке Евдокије, чије занимање није наведено.⁶ Због очеве службе средњу школу похађала је у Скопљу и Крагујевцу. Дипломирала је 9. фебруара 1951. године на Групи за романистику (француски језик и књижевност) Филозофског факултета у Београду, са просечном оценом 7,90.⁷ Током студија активно је учествовала у многим студентским активностима, па се прикључила Културно-уметничком друштву „Иво Лола Рибар“ које је наступало у приредбама које су извођене бригадирима на изградњи пруга Брчко-Бановићи, Шамац-Сарајево и на изградњи Новог Београда. Са Друштвом је учествовала на светским омладинским фестивалима у Чехословачкој и Мађарској. Била је стипендиста Комитета за науку и културу НР Србије. Након завршених студија,

⁴ Летопис ИАБ, 1978, 15-16; *Правилник о додељивању годишње Награде Даница Гавриловић архивским радницима СР Србије*, Архивски преглед 1, Београд 1979, 109-112.

⁵ *Самоуправни споразум о формирању Фонда за награде и додељивање Награде „Даница Гавриловић“*, Архивски преглед 1-2, Београд 1985, 171-176.

⁶ Извод из матичне књиге рођених Народног одбора у Крагујевцу. ИАБ, 1584, 1, 1.

⁷ Препис дипломе Филозофског факултета у Београду. ИАБ, 1584, 1, 2.

због здравствених проблема изазваних операцијом уха, била је ослобођена рада у школи, те је стога изразила жељу да ради у архиву. Као своју предност истакла је познавање језика, пре свега француског који је и студирала, потом доброг знања руског и немачког, као и италијанског и енглеског, којима се користила на основном нивоу.⁸

Ступила је у службу у Државну архиву у Београду 22. фебруара 1952. у звању приправника-млађег архивисте⁹, а са истим је звањем већ 29. марта исте године распоређена на рад у Државну архиву у Шапцу¹⁰ која је те године и основана. Пракса је била да се запослени одмах по пријему на посао упуте на Виши архивистички течај у трајању од годину дана који је организован у Државној архиви Србије, с тим да се по завршеном течају, а према датом решењу, сви полазници укључе у рад архива у који су распоређени, што је Даница и учинила 12. јануара 1953. године.¹¹ Иако млада и без радног искуства, с обзиром да је показала завидан ниво знања, стручности и посвећености струци, а у недостатку школованог кадра за рад у архивима, после само осам дана на радном месту, одлуком Народног одбора градске општине Шабац, постављена је 20. јануара за управника Државне архиве у Шапцу.¹² Колики је био дефицит образованих и стручних службеника види се и у чињеници да се на месту првог управника новооснованог архива у Шапцу налазио Павле Мицић, тада још увек студент историје.

Многи Даницу Гавриловић, с правом сматрају зачетником и утемељивачем архивске делатности у Шапцу и Подрињу, јер је у кратком временском року, с много труда и залагања, ударила темеље овој установи културе. Под њеном управом започео је рад на организационо-административним пословима, а Архив је добио нове просторије, преселивши се из малих и влажних у веће и суве, опремљене новим канцеларијским намештајем и дрвеним полицама за депо. Запошљавањем стручног кадра од којих је двоје стекло архивистичку обуку похађањем течајева за архивске помоћнике, док је трећа особа прошла студијско путовање кроз земљу у циљу упознавања са радом већих и развијенијих архива, омогућен је систематски рад на евидентирању, заштити и преузимању архивске грађе, као и њеном сређивању и обради. У периоду током кога је била на месту управника, до јула 1956. године, израђен је аналитички инвентар у виду картотеке за најстарији фонд Шабачки суд (1814–1944), у количини од 82 архивске кутије или 4.248 предмета и за Збирку поклона и откупа. Учила је да су градске библиотеке и музеји у периоду док архиви нису ни постојали осим своје основне делатности вршили прикупљање рукописа, архивалија и друге архивске грађе, те је поставила питање да ли и даље треба да се спроводи иста пракса с обзиром да је према Закону о државним архивима из 1952. године основана архивска служба. У тесној вези са овим било је и питање припадности архивске грађе која се чувала у Државном архиву Србије у коме се

⁸ Образложење Савету за науку и културу Србије уз пријаву за похађање курса за архивисте. ИАБ, 1584, 1, 5.

⁹ Решење Савета за просвету, науку и културу Владе НР Србије. ИАБ, 1584, 1, 4.

¹⁰ Решење Персоналног одсека градског Народног одбора Шабац. ИАБ, 1584, 1, 4.

¹¹ Допис Државне архиве Шабац упућен Савету за просвету и културу Народног одбора градске општине Шабац. ИАБ 1584, 1, 4.

¹² Решење Народног одбора градске општине Шабац. ИАБ, 1584, 1, 4.

налазила архива Шабачког суда (1828–1844), Шабачког начелства (1935–1870) и Шабачке епископије и конзисторије (1839–1870). Предлог Данице Гавриловић да се грађа микрофилмује и као таква буде доступна и истраживачима у Шапцу очигледно је прихваћен, јер је ради допуне фондова микрофилмовано 1.848 предмета фонда Шабачке нахије из Архива Србије, а ради њиховог коришћења купљен је један од првих модела микрочитача домаће производње.¹³

Формирањем картотеке радних организација које су постојале на територији Архива, започео је рад на организованом надзору над регистратурама. Картотека је имала и данас уобичајене рубрике у виду назива установе, делокруга њеног рада, датума оснивања, ликвидирања, стања сређености регистратурског материјала, сумарног садржаја истог и историјата установе са организационом и административном структуром. Податке је прикупљала путем упитника и личног проверавања, обилазећи регистратуре по Шапцу и варошицама и селима Подриња, Мачве и Рађевине. Одржавала је и састанке са секретарима општина и организовала један семинар како би надлежне упутила на значај заштите и чувања архивске грађе. Из поднетих извештаја се види да је обилазила и Лазаревац и Младеновац и у њима су, осим запажања о стању прикупљене грађе и раду на организацији њеног даљег сабирања, јасно назначени и предлози како да се читава процедура убрза и поједностави.¹⁴ Да је Даница Гавриловић била у сталној комуникацији и добрим колегијалним односима са другим архивима и архивистима види се из податка да је приручна библиотека Архива у Шапцу, која је бројала око 1.000 инвентарних јединица, оформљена уз помоћ Танасија Илића, старијег колеге, историчара из Историјског архива Београда. Међу публикацијама су се налазиле и неке ређе које су се односиле како на историју Србије, тако и историју самог Шапца.¹⁵ Приликом обраде неког документа или предмета није се устручавала да потражи савет или мишљење других, компететних установа, Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, чак и Српске академије наука и уметности.¹⁶ Да је и сама истраживала историју Шапца, видимо из једног записа у коме анализира документ из Збирке поклона и откупа, који је заправо потврда из 1849. године, писана османским турским језиком, којом се потврђује продаја, односно пренос права својине имања Маслара-аде, са Ређе и Мехмед-аге на Луку Врачарића и још двадесетак Срба из Бадовинаца. Град Шабац се у овом документу помиње под именом град Бугуртелен. Иако није била стручњак за османски турски и називе топонима, Даница Гавриловић у даљој анализи врло разложно наводи до тада позната имена града Шапца и бави се анализом настанка данашњег имена која се умногоме поклапа са данашњим теоријама.¹⁷

Успостављањем стручних служби архива олакшана је израда информационих средстава (водича) која је омогућавала једноставнији рад на проучавању архивске

¹³ Белешке и размишљања о припадности архивске грађе. ИАБ, 1584, 2.

¹⁴ Извештаји са путовања у 1956. години. ИАБ, 1584, 2.

¹⁵ Радна биографија. ИАБ, 1584, 1; Даница Гавриловић, *Градски архив у Шапцу*, Архивски преглед 3-4, Београд 1956, 17-20.

¹⁶ Преписка. ИАБ, 1584, 2.

¹⁷ Анализа административно-правног документа из Збирке поклона и откупа, 28. фебруар 1953. године. ИАБ, 1584, 2.

грађе и публиковању историографских радова који су се односили на прошлост Шапца и околине. Посебно се посветила прикупљању података за израду хроника села у периоду Народноослободилачке борбе. Међутим, тај посао није био нимало лак, посебно за младу колегиницу која је тек закорачила у свет архивистике. Као што се није либила тешког посла, тако није оклевала ни да гласно изнесе тешкоће са којима се сусреће, свесна чињенице да је архивској струци, у првим годинама по оснивању градских државних архива, недостајао школован кадар.¹⁸ Пред запослене, који су тих година били нека чудна мешавина пензионера, дугогодишњих административних радника и младих, тек свршених полазника Вишег архивистичког течаја, постављени су многи задаци. Даница Гавриловић је сматрала да је запосленима у архивима у унутрашњости теже да се носе са проблемима и нејасноћама који су се јављали током процеса рада. Неке дилеме је било могуће решити у ходу, самостално, али била је убеђена да би све било једноставније када би били у прилици да размене мишљења са старијим колегама и чују њихова искуства. Предлагала је да Савез архивских радника нађе начин да организује стална саветовања, обилажење архива у земљи, превођење стручне литературе са страних јехика, као и колективне излете. Била је мишљења да „успеха и напретка, у свим струкама може бити само у том случају ако идемо од највиших достигнућа унапред, не понављајући грешке које су други већ чинили“.¹⁹ Ова мисао, као и жеља за стицањем нових знања и напредовањем у сваком смислу, биће јој звезда водила током читавог живота.

Проблеми архивске службе били су бројни и последично су водили оснивању Друштва архивских радника Србије новембра 1954. године, које је за циљ имало унапређење архивске службе, окупљање архивских радника и помоћ у „*стручном уздизању*“, као и подизање свести о значају архивске грађе и њеном чувању, али и борбу за положај архивских радника, бољу хигијенско-техничку заштиту и стручно напредовање. Даница Гавриловић је, иако управница Градског архива у Шапцу, била делегат подружнице Историјског архива Београда, што је наставила да буде и након формалног преласка у ову установу.²⁰ На саветовању одржаном маја 1955. изнета је иницијатива да се покрене часопис *Архивски преглед* у оквиру којег би се размењивала искуства, будући да је српским „архивистима и архивским установама у повоју било потребно брзо решавање актуелних проблема“. Требало је да се бави указивањем на проблеме организационе и стручне природе на које наилазе запослени у архивским установама Србије, њиховим решавањем, али да истовремено буде гласник ових установа и самог Друштва, те да служи за интерна обавештења. Даница Гавриловић је ушла у прву редакцију, односно редакциони одбор *Архивског прегледа*.²¹ Друштво архивских радника Србије је до 1960. године имало 323 члана и

¹⁸ О законској регулативи заштите архивске грађе и оснивања архивских установа у земљи више у: Бошко Ракић, *Развој архивског законодавства у Србији*, Наша прошлост 8, Краљево, 2007, 147-180.

¹⁹ *Pismo iz Šapca*, Arhivist 1, Beograd 1954, 109-112.

²⁰ ИАБ, 1584, 5; Слободанка Цветковић, *Друштво архивских радника Србије (1954–2014) – преглед рада*, Записи – Годишњак Историјског архива Пожареваца 3, Пожаревац 2014, 57-68.

²¹ Слободанка Цветковић, *Библиографија Архивског прегледа 1955–1999 (2003)*, Београд 2013, 19, 27-29.

било је подељено на активе који су покривали територијалну надлежност градских архива, а Даница Гавриловић је својим предлозима усмеравала њихов рад и давала смернице на и данас актуелне теме о успостављању једнообразности процеса рада и његовој стандардизацији и већ помињаној потреби за сталним усавршавањем архивских радника. Колико је у својој анализи и предлозима гледала широко види се и из констатације да су људи у паланци склони да мишљење о некој институцији, њеном раду и значају формирају на основу изгледа самог простора и да се зато мора повести рачуна, осим о практичној, и о естетској страни уређења унутрашњости архивских зграда, тим пре што се већ усталило мишљење међу народом да су оне прљаве и запуштене, јер архивски службеници раде над „старом и прашњавом хартијом“.²²

Како се чини, нису само „обични“ грађани имали погрешну слику о значају архивских институција, већ и партијски кадрови који су радили у разним комисијама и инспекцијским службама народноослободилачких одбора. Након извршеног прегледа финансијско-материјалног пословања Архива у Шапцу, од стране органа инспекције тржишта НОО Шабац, поднет је извештај у коме се на две и по стране куцаног текста налази таксативно наведених десет примедби и уочених неправилности. Иако се у записнику на самом почетку констатује да су новчана документа исправна и уредно сређена по годинама, износе се примедбе на рачун „ненаменских трошкова“. Одговор на ове примедбе Даница Гавриловић је откуцала на петнаест и по страна текста у коме на аргументован начин побија све што јој је комисија у раду замерила. На крају, огорчена због инсинуација да је она, као управник шабачког Архива у Шапцу, „нерадно и непродуктивно лице које архи државни новац за своје потребе и шетње по Београду“, износи закључак да су све наведене оптужбе потекле од само једног службеника који није успео да се уклопи у колектив и који анонимним писмима, доставама и рефератима покушава да дискредитује управницу и друге запослене. Даница Гавриловић је била одлучна у томе да оспори све клевете које би на било који начин могле да уруше углед установе или управника, посебно код оних који нису упознати са стањем, приликама и радом архива, што је и био главни разлог писања овако обимног одговора и образложења. За њу је поражавајуће што је за писање овог приговора морала да утроши шест радних дана како би прикупила све податке и документује свој одговор правим информацијама, да би доказала како има право да потписује вирмане, путне налоге за себе и колеге, набавља потребене приручнике, речнике и слично за библиотеку, купи писаћу машину за архив, као и да утрошен огрев не зависи од броја службеника, већ од кубатуре просторија, да су запосленима потребна хигијенска средства како за одржавање сопствене хигијене, тако и архивских просторија, а да је исте потребно поправљати, кречити и редовно одржавати. Није изоставила да наведе и да свих година службе НОО Шабац није био у стању да јој обезбеди одговарајући смештај, већ је остављена да станује у једној од канцеларија архива.²³ Без задршке,

²² Извештај о раду Друштва архивских радника Србије и његових актива; Писмо председнику Друштва архивских радника НР Србије од 24. 1. 1955. године. ИАБ, 1584, 2.

²³ Одговор Данице Гавриловић на замерке и оптужбе изнете од стране Тржишне инспекције на рачун рада у Државном архиву Шапца, децембар 1955. године. ИАБ, 1584, 2.

аргументовано и изношењем само чињеница, показала је да је особа са ставом која, иако млада по годинама и радном искуству, чврсто стоји иза својих начела, разуме значај и улогу архива и лавовски се бори да они стекну позицију у друштву коју заслужују.

Док је архивска служба у Србији градила своју мрежу установа, успостављани су и односи са архивима у иностранству који су већ имали завидну традицију и године искуства. Историјски архив Београда²⁴ је посебно блиско сарађивао са француским архивима.²⁵ Све већи обим послова изискивао је и потребу за већим бројем запослених, те је 4. јуна 1956. године, уз сагласност Секретаријата за просвету и културу, објављен конкурс за пријем нових службеника.²⁶ На састанку одржаном 26. јуна, међу пет нових службеника које је Савет архива изабрао била је и Даница Гавриловић која је већ 1. јула започела свој радни стаж у престоничком архиву у коме је постигла изузетне резултате и потврдила се као вредна радница, цењена колегиница, угледна стручна и научна делатница.²⁷ У молби коју је доставила Историјском архиву Београда навела је разлоге због којих се пријавила на објављени конкурс за радно место. Осим што нам њена молба даје личне разлоге, она истовремено показује како је изгледао рад архивских посленика у тим првим годинама када се архивска служба налазила у повоју. Иако на месту управнице архива у Шапцу, Даница Гавриловић није имала обезбеђен стан већ је, како наводи, становала у једној од канцеларија архива.²⁸ Неадекватни услови за живот и захтеван и тежак рад на управно-административним пословима доста су је исцрпили. Сматрала је да своју жељу за истраживањем и тежњу ка трагању за новим и модернијим приступима у архивистичкој струци може да оствари преласком у престонички архив. Практично на самом почетку своје архивистичке каријере, после само неколико година проведених у струци, већ је била ангажована и у Архивистичком друштву, редакцији часописа и Савету за просвету и културу НР Србије, због чега је често морала да путује за Београд. Осим тога, било је планирано да од јесени 1956. године постане предавач на једногодишњем архивистичком

²⁴ Како би се што мање оптеретио научни апарат, у раду ће се користити садашњи назив Историјског архива Београда или скраћеница ИАБ. О свим променама имена и статутарним и организационим изменама видети у: *Историјски архив Београда: 1945-2020*. (ур. М. Обрадовић, З. Смиловић, С. Лазић), Београд 2020 (даље: *Историјски архив Београда: 1945-2020*), 11-27.

²⁵ Шарл Бребан, генерални директор Архива Француске, посетио је Историјски архив Београда 1955. у време изложбе „Београд кроз архивска документа XIX и XX века“. *Летопис ИАБ, 1948-1960*, 70.

²⁶ Конкурс Историјског архива Београда за нова радна места. *Политика*, 4. 6. 1956, 14; *Борба*, 6. 6. 1956, 8.

²⁷ Решење Савета Државног архива Београда о постављању Данице Гавриловић у звање архивисте. Досије службеника ИАБ; *Летопис ИАБ, 1948-1960*, 53-54.

²⁸ Архив је првобитно био смештен у једну од просторија бивше општинске зграде, да би током исте године био пресељен у зграду Владичиног конака, па потом у напуштену кафану у којој је заузимао три неусловне, мрачне, влажне и хладне просторије које су служиле и као канцеларије и као депо, а истовремено су биле и животни простор Данице Гавриловић (прим. аут). Олга Антонић, *Двадесет година рада Историјског архива у Шапцу 1952-1972*, Архивски преглед 1, Београда 1972, 131-134.

течају. Приложени попис објављених радова такође је био завидан за тако кратак временски период.²⁹

По преласку у Историјски архив Београда Даница Гавриловић је прошла природан пут архивисте од послова на обради архивске грађе до њеног публиковања. Првих година углавном је обављала само стручне послове, тако да тек 1959. налазимо њено име међу члановима комисије за набавку инвентара и комисије за израду Правилника за рад у читаоници.³⁰ Једно време била је шеф Одсека за сређивање управних и судских фондова. Када је 1966. донета нова систематизација радних места, одбила је понуђено место шефа Одсека да би могла да се посвети обради фондова и публиковању грађе, тако да је од 1967. радила као архивиста на публиковању у Одељењу архивске грађе до 1944. године. Радећи на многобројним и разноврсним пословима стекла је афирмацију стручњака изузетних способности. Зато и не чуди што је у периоду од 1956. до 1969. године била стална чланица Стручног већа, а од 1970. до 1972. његова председница. Иако је Стручно веће било саветодавни орган, Даница Гавриловић је, поред учешћа на изради предлога двогодишњих и годишњих планова рада, шестомесечних и годишњих извештаја и вођења администрације, била укључена у решавање свих текућих проблема који су се појављивали у стручном раду, као и у односима Архива са другим установама и институцијама. Изменама и допунама систематизације радних места 1961. године успостављена је унутрашња организација којом је у оквиру Одељења за сређивање, обраду и заштиту архивске грађе формирана Информативно-документарна служба са библиотеком и читаоницом³¹ у којој су запослени обављали и послове културно-пропагандног рада. Урађен је план за успостављање ближих односа са београдским средњим школама и сарадњу са Филозофским факултетом, када је започела пракса да студенти Одељења за историју у оквиру вежби из предмета Помоћне историјске науке долазе у Архив и кроз вежбе на оригиналним документима стекну основна знања из области архивистике, истраживања и коришћења архивске грађе.³²

У оквиру стручног архивистичког семинара који је организовало Друштво архивских раника НР Србије за архивске раднике са подручја Србије, а које је водила Даница Гавриловић, у ИАБ је одржан читав низ стручних предавања комбинованих са радом на грађи и примерима из праксе, уз потребна теоријска објашњења.³³ Држала је, такође, предавање о изради инвентара и регести.³⁴ Након сваког студијског путовања у иностранство, за своје колеге из Историјског архива Београда одржала је пригодну презентацију како би их упознала са радом иностраних архива и новим сазнањима која је тамо стекла. Своја знања преносила је на млађе генерације архивиста као предавач на Течају за архивске раднике при Архиву Србије из предмета информатике, кибернетике и архивистике од 1973. године, напустивши место једног од испитивача из архивистике на државним

²⁹ Молба поводом конкурса за нова радна места у Историјском архиву Београда, ИАБ, 1584, 1, 5.

³⁰ Летопис ИАБ, 1948–1960, 130–131.

³¹ *Историјски архив Београда 1945–2020*, 22, 24–25.

³² Радна биографија. ИАБ, 1584, 1; Летопис ИАБ, 1961, 1; Летопис ИАБ, 1971, 5–6.

³³ Летопис ИАБ, 1948–1960, 165.

³⁴ Летопис ИАБ, 1961, 7.

испитима који су се одржавали у Секретаријату за културу Србије.³⁵

Посебно интересовање показивала је за области кибернетике, информатике и аутоматизације и њене практичне примене у архивистици. У време када је Даница Гавриловић започињала свој рад у архивској струци, крајем педесетих година прошлог века, архивске установе у Америци, Совјетском Савезу, Немачкој, Француској и Италији, закорачиле су у свет кибернетике и информатике, интересујући се за примену механографије и њену имплементацију у струку. Сергиј Вилфан³⁶ је био један од заговорника увођења децималне класификације у архиве у циљу унапређења стручног рада и о овој теми је писао већ 1956. године.³⁷ Иако су писани теоријски радови, међународна архивистичка заједница, па ни домаћа, још није била спремна да у потпуности прихвати механографију и аутоматизацију и олако их уведе у архиве. На Међународном конгресу архивиста у Стокхолму 1960. године учесницима је био подељен упитник у вези са применом механографије у архивима који је остао без одговора. Међународни конгрес архивиста у Бриселу 1964. донео је одређени помак, јер су се у дискусију поводом реферата „Архиви и механографија“ укључила два представника. Интересантно је напоменути да је један од њих био Иван Беуц, тада директор Државног архива у Ријеци.³⁸ Када је наредне године поведена расправа на исту тему током одржавања Округлог стола архива у Лондону, мишљења су била опречна, али је преовладавао став о немогућности примене механографије и аутоматизације у архивима. Један од оних који је заступао мишљење да постоје предности у аутоматској и механографској обради података био је Јоже Жонтар, тада архивист Државног архива НР Словеније у Љубљани.³⁹ Међутим, почели су да се појављују чланци који су разматрали увођење нових начина рада у администрацију како би се регистратуре боље водиле. Након тога су следила промишљања која врста архивске грађе уопште може да буде предмет

³⁵ ИАБ, 1584, 6.

³⁶ Сергиј Вилфан (Трст, 1919 – Љубљана, 1996), историчар, архивист, доктор правних наука, професор универзитета, члан Словеначке академије наука и уметности. Био је директор Историјског архива Љубљане (1950–1972) и аутор више стручних и научних радова. Bogo Grafenauer, *Sergij Vilfan – sedamdesetletnik*, *Zgodovinski časopis* 43, Ljubljana 1989, 5-9.

³⁷ Sergij Vilfan, *Decimalna klasifikacija u arhivistici. Prilog arhivističko metodologiji*, *Arhivist* 2, Beograd 1956, 3-14.

³⁸ Иван Беуц (Беч, 1918 – Загреб, 1994), историчар, архивист, правни писац, доктор правних наука и професор универзитета. Био је директор Државног архива у Ријеци (1957–1971), руководиоца Одјела за новију грађу у Архиву Хрватске у Загребу и Председник архивиста Хрватске. Покренуо је и уређивао часопис Вјесник Хисторијског архива у Ријеци. Аутор је више стручних и научних радова. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=7353> (приступљено 25. августа 2022)

³⁹ Јоже Жонтар (Крањ, 1932 – Љубљана, 2020), доктор историјских наука, архивист, професор универзитета. Био је директор Историјског архива Љубљане (1972–1992), председник Архивског друштва Словеније и уредник часописа Архивист. Аутор је више стручних и научних радова. Umrl je dolgoletni sodelavec Arhiva Republike Slovenije dr. Jože Žontar, <https://www.gov.si/novice/2020-10-30-umrl-je-dolgoletni-sodelavec-arhiva-republike-slovenije-dr-joze-zontar/> (приступљено 26. августа 2022)

механичке обраде и елемент кибернетичког система. Крајем шездесетих година појавили су се први радови са описима конкретних послова рађених путем машина. Коначно, 1969. изашла је мања студија која је сматрана највишим теоретских дометом и као таква узимана за први приручник.⁴⁰ Због све већег интересовања струке, Међународни архивски савет, на састанку у Москви одржаном 1970. године, увођење механографије и кибернетике у архиве узео је за тему Међународног конгреса архивиста који је одржан две године касније у истом граду.

Био је то период када је домаћа архивистика грабила крупним корацима напред. Органи управе, разни савети и комисије имали су разумевање за то да архивски радници осим теоријских знања морају да стичу и практична, а да је то најбоље чинити преко међународних размена и студијских боравака. Даница Гавриловић је конкурисала за стипендију француске владе за усавршавање у архивистици. Стипендија је предвиђала похађање Вишег архивистичког течаја у Паризу у трајању од шест месеци. Готово да је дирљива препорука коју је еминентни универзитетски професор Јорјо Тадић⁴¹ у ту сврху упутио Комисији за културне везе са иностранством, истичући да континуирано прати рад њен још док је била полазник Вишег архивистичког течаја у Београду којим је управљао, преко њеног беспопштедног ангажовања у архиву Шапца, до савесног и свестраног ангажовања у Београду. Специјализација је реализована у првој половини 1966, а наредне године Даница Гавриловић је била додељена прва стипендија Секретаријата за културу НР Србије из области архивске службе за једномесечну специјализацију у Француској. Претходно је, у организацији Друштва архивиста НР Србије, боравила на студијском путовању у Грчкој 1962. године, где је била у прилици да посети државни архив Грчке у Атини.⁴² Осим тога, о сопственом трошку више пута је била на студијским путовањима у трајању од 8 до 25 дана у Италији 1956. и 1959. године, Француској 1959, Енглеској 1958. и 1974. и Шведској 1960. године, како би се што боље упознала са радом архива у иностранству.⁴³

Познавање страних језика и стално проширивање знања и усавршавање из сваког од њих појединачно, давало јој је предност у односу на друге архивисте, те је лакше усвајала нову терминологију у вези са новим технологијама која је из енглеског језика продирала великом брзином. Нови језички облици који су долазили из разних техничких области најчешће нису могли адекватно ни да се преведу, па су многи појмови преузимани у непреведеном и транскрибованом облику.⁴⁴ Чини се да је домаћа архивистика у том периоду заиста ишла у корак са међународном, јер је на Конгресу Савеза друштава архива Југославије у Крању 1970. године

⁴⁰ Elio Califano, *Etude sur la possibilité d'appliquer les moyens électroniques et mécanographiques au traitement de la documentation archivistique et à la gestion des services d'Archives*, Roma 1969.

⁴¹ Јорјо Тадић (1899–1969), доктор историјских наука, универзитетски професор, академик. *Енциклопедија српске историографије*, Београд 1997, 667–668.

⁴² Летопис ИАБ, 1962, 3.

⁴³ Радна биографија. ИАБ, 1584, 1, 5; Летопис ИАБ, 1948–1960, 141; Летопис ИАБ, 1960–1965, 8.

⁴⁴ Предавање је одржано на III Савезном саветовању архивских радника Југославијеу Крању, 15. 10. 1970. године. Danica Gavrilović, *Arhivi i kibernetika*, Arhivist 1-2, 1971, 17–33.

основана Комисија за кибернетику. Мада је у то време Даница Гавриловић већ десет година била чланица француске студијске групе *Groupe d'études: Méhanographie-Elektronique*, основане при Друштву француских архивиста, у српској архивистици није било много стручних радова на ову тему. Ипак, треба напоменути да је Даница Гавриловић 1970. године прва користила стипендију Архива Србије за проучавање примене аутоматизације у архивима Француске, у трајању од два месеца. Ово је уједно била и прва стипендија која је коришћена за изучавање ове области у дотадашњој архивској служби Југославије.⁴⁵ Током више боравака у Француској, свесрдну помоћ и подршку пружали су јој Роберт Маркуан (*Robert Marquant*), директор Међународног архивског течаја⁴⁶, Франсоа Бургар (*François Burckard*), директор Депарتمانског архива Сен Маритин у Руану⁴⁷, Луси Фосије (*Lucie Fossier*), сарадница Института за истраживање и историју текстова⁴⁸, и Мари-Луиз Босуа (*Marie-Louise Bossuat*), библиотекарка Националне библиотеке у Паризу⁴⁹. Како би подстакла колеге из домаћих архива да се више укључе у нове архивистичке токове писала је радове и излагала на конгресима појашњавајући, на пример, значај примењивања индекса на изради обавештајних средстава, посебно прегледа свих фондова, односно централних регистара, било да се односе на једну установу или на њихов скуп. Уз објашњење самих поступака аутоматизације и могућности примене у архивистици, наводила је и добре примере из праксе појединих архива како у Европи, тако и Америци. Њен посао се није завршавао само на информисању домаће архивске јавности и теоријском раду. Напротив, увек се трудила да изнесе и конкретне предлоге на који начин се примена аутоматизације могла имплементирати у наше архиве, будући да су електронски рачунари, као нов начин рада, већ били део свакодневнице великог броја радних организација у земљи. Уз предлоге су биле дате смернице за примену увођења аутоматизације у архивске установе Србије, са детаљним објашњењима, упутствима и предлозима.⁵⁰

Најсеобухватнији рад на тему кибернетике, механографије и аутоматизације

⁴⁵ Радна биографија. ИАБ, 1584, 1, 5.

⁴⁶ Роберт Маркуан (*Robert Marquant*) (1912–2001), француски историчар и архивист. Michel Le Moël, *Robert Marquant (1912-2001), note biographique*, Bibliothèque de l'École des chartes, Année 2001 159-2, pp. 711-712, https://www.persee.fr/doc/bec_0373-6237_2001_num_159_2_464461 (приступљено 30. августа 2022)

⁴⁷ Франсоа Бургар (*François Burckard*) (1928–2017), француски историчар и архивист. Vincent Maroteaux, *François Burckard (1928-2017)*, Bibliothèque de l'École des chartes, Vol. 173 (2015-2017), pp. 638-640, <https://www.jstor.org/stable/45239603> (приступљено 30. августа 2022)

⁴⁸ Луси Фосије (*Lucie Fossier*) (1924–), француска филолошкиња и архивист-палеограф. <https://www.wikidata.org/wiki/Q36198380> (приступљено 30. августа 2022)

⁴⁹ Мари-Луиз Босуа (*Marie-Louise Bossuat*) (1923–2016), француска библиотекарка, докторка правних наука, председница Међународне федерације библиотечких удружења и институција (IFLA). BNF Data, Marie-Louise Bossuat (1923-2016), https://data.bnf.fr/12212382/marie-louise_bossuat/ (приступљено 30. августа 2022)

⁵⁰ Предлог за припрему увођења аутоматизације у архивске установе Србије, са образложењем, упућен Извршном одбору Зејднице архива Србије 25. јануара 1971. године. ИАБ, 1584, 13, 4.

изложила је на Седмом конгресу Архивских радника Југославије 1972. године.⁵¹ Разумевању и бољем сагледавању ове теме допринела је објављивањем библиографије чланака и публикација о примени механизације и аутоматизације у архивима са што је могуће исцрпнијим регистровањем библиографских јединица, како из стручне литературе коју је сама користила, тако и из података из других библиографија, посебно оних из УНЕСКО-а. Желела је да допринесе разбијању уских оквира архивистичких норми, показујући на који се начин може применити нова техника рада и у другим областима. Захватањем ширег контекста, пошла је прво од навођења литературе која садржи основне техничке појмове о машинама и начину аутоматског процеса рада, а потом и о публикацијама које пружају филозофска сазнања о кибернетици и приказују идеолошке ставове у вези са њом. Схватила је да се упоредном анализом и сучељавањем вредности резултата о примени нових технологија које пружа литература из области архивистике са резултатима који се налазе у литератури из других области могу добити неке интересантне и корисне идеје за даљу примену, као и наслутити место које архивистика заузима међу другим научним дисциплинама у погледу прихватања и примене нових метода рада.⁵²

267

Савезу друштава архивских радника Југославије дала је предлог за снимање документарног филма о архивској служби у нашој земљи. На састанку Друштва архивиста Србије, а на иницијативу „Дунав филма“, 21. фебруара 1962. поново је покренуто ово питање и предлог Данице Гавриловић је усвојен, те се започело са тражењем финансијских средстава за његову реализацију.⁵³ Међутим, исти филмски студио је тек 1984. године успео да сними филм под називом *Савремени архиви*. Снимање је обављено претежно у просторијама Историјског архива Београда, али име Данице Гавриловић нигде није наведено у одјавној шпици.⁵⁴

Као изванредан познавалац теорије и праксе архивске струке, уз знање неколико светских језика, била је запажени учесник бројних конгреса, скупова и сусрета архивиста како у земљи, тако и у иностранству. Активно је учествовала у удружењима и друштвима архивских радника, а списак послова које је обављала је позамашан и мада је најбрајање функција сувопарно, неопходно је навести макар најзначајније како би се стекао увид у делокруг ангажовања Данице Гавриловић. Била је председник конкурсне комисије ИАБ (1970–1972), председник комисије за израду правилника о расподели дохотка и личног дохотка (1973), члан комисије за израду Правилника о публикавању ИАБ (1970–1974), члан комисије за откуп ИАБ (1974–1976), члан комисије за израду Статута ИАБ, комисије за бодовање и комисије за систематизацију радних места (1974), као и члан делегације своје

⁵¹ Реферат „Ново на тему архиви и кибернетика“ изложила је на Седмом конгресу Архивских радника Југославије, одржаном у организацији Савеза друштава архивских радника Југославије 1. и 2. јуна 1972. године у Сарајеву. Рукопис. ИАБ, 1584, 11, 4; Danica Gavrilović, *Novo na temu arhivi i kibernetika*, Arhivist 1-2, Beograd 1972, 88-109.

⁵² Даница Гавриловић, *Библиографија чланака и публикација о примени механизације и аутоматизације у архивима*, Архивски преглед 1-2, Београд 1975, 283.

⁵³ ИАБ, 1584, 8; Летопис ИАБ, 1962, 4.

⁵⁴ Филм *Savremeni arhiv - Istorijски arhiv Beograda*, 1984, на: <https://www.youtube.com/watch?v=QGaSPwUWJ80> (приступљено 20. августа 2022)

установе у скупштини Друштва архивских радника од 1960. године.⁵⁵ Да је њена стручност била препозната казује и чињеница да је била потпредседник Заједнице архива Србије (1974–1976), у којој је суделовала у раду Одбора за одржавање Сабора архивских радника (1975), као и члан комисије за припрему материјала и закључака са Сабора за исту годину. Такође, била је члан Архивског већа Србије (од 1974), члан Архивског савета Југославије (1968–1970), председник Комисије за примену аутоматизације Савеза друштава архивских радника Југославије (од 1972), председник комисије за израду аналитичког инвентара (од 1976) и члан Комисије за израду програма из архивистике на Течају за архивисте и архивске помоћнике (1973/1974) и програма из информатике (1973). Осим тога, била је члан Одбора за организацију Међународног архивског савета у Београду (1969), члан комисије за откуп књига, музејских предмета и докумената у Заједници културе Србије (1972–1976) и комисије за објављивање превода стручне литературе (од 1974). У Друштву архивских радника НР Србије била је члан Извршног одбора, потом секретар (1955–1957) и само члан (1964–1966). Као добар познавалац историје Београда, Даница Гавриловић је, са представницима неколико престоничких институција културе, учествовала у раду комисије која је састављала питања за наградну игру *Политике*, под именом „Београд кроз векове“. Учествовала је у раду редакција *Архивског прегледа* (1955/1956 и 1972–1976), *Архивског алманаха* (1958–1962) и *Гласника Историјског архива града Београда*. Средином 1972. године, као члан југословенске трочлане делегације, присуствовала је састанку представника стручних часописа из различитих земаља који је организовао главни уредник часописа Међународног архивског савета *Archivum*. Осим што је окупљенима пружила припремљене информације о часопису чије редакције је члан, Даница Гавриловић је предложила тешњу сарадњу *Archivum-a* са националним часописима, нарочито у погледу израде библиографије (и опште и тематске), што је у начелу прихваћено. Није нам познато да ли је у наредном периоду дошло до реализације предлога.⁵⁶

Када говоримо о објављивању у часописима и раду у редакцијама долазимо до једне дилеме. У сличном временском периоду, у два престоничка архива радиле су две особе истог имена и презимена - Даница Гавриловић. Наиме, „наша“ Даница Гавриловић је у Историјском архиву Београда радила у периоду 1956–1978. године и њено средње слово је Д, а у Државном архиву Србије у периоду 1960–1984. године радила је особа која се исто звала, с тим што је њено средње слово Ј.⁵⁷ Обе Данице су у неком моменту стекле стручно звање архивског саветника. Када смо радили библиографију радова Данице Д. Гавриловић на више места смо наилазили на ситуацију где нема средњег слова, па нисмо били сигурни која од њих две је у питању, али смо према сачуваним рукописима у Личном фонду и одабирају тема покушали да одредимо ауторку. Уколико је негде дошло до грешке, ненамерна је. У више радних биографија Данице Д. Гавриловић стоји да је била члан уже редакције *Водича кроз архивску грађу Србије*, што се јасно види и из одлуке Председништва Друштва архивских радника Србије из јануара 1969. године. Међутим пред крај исте године поднела је оставку на чланство у Редакцији зато што није била у могућности

⁵⁵ ИАБ, 1584, 3.

⁵⁶ ИАБ, 1584, 5.

⁵⁷ *Архив Србије 1900–2000*, Београд 2000, 355.

да одговори захтевима које тај рад намеће, због послова у Историјском архиву Београда.⁵⁸ Приликом навођења чланства у редакцијама архивских водича појавила се још једна недоумица. Обављала је и један број стручних послова при изради *Водича кроз архивску грађу Историјског архива Београда* (од 1973).⁵⁹ Међутим, у импресуму *Водича Историјског архива Београда* из 1984. године Даница Ј. Гавриловић је члан редакције Водича кроз архивску грађу Србије, а као редактор самог издања наведено је да је то Даница Гавриловић, само име и презиме, без средњег слова, тако да није сигурно о којој Даници је реч.⁶⁰ Оно што са сигурношћу можемо да тврдимо јесте да је Даница Д. Гавриловић обављала послове у вези са израдом Водича кроз грађу ИАБ, будући да у документима делатности налазимо шест кутија несређене грађе у којима се налазе подаци да је радила на формирању предметног регистра, пословима техничког уређења самог издања, коректури текстова и изради прегледа и пописа фондова са подацима који су потребни за креирање водича, а од којих многи нису уврштени ни у један од до сада објављених. Пописани су фондови различитих категорија и провенијенција, задужбина, хуманих, уметничких, певачких и спортских друштава, као и струковних и грађанских удружења и за сваки од њих дата је историјска белешка. Од података су наведени назив фонда, граничне године, кратак историјат творца фонда, белешка о настанку фонда, његовој сачуваности и стању, количини грађе, начину на који је доспео у архив, потом следи мање или више детаљан опис садржине фонда, а поједини на крају имају и списак објављених радова који се односе на фонд.⁶¹

Када се погледа овако дугачак списак функција и ангажовања Данице Гавриловић, може се стећи утисак да од путовања, присуствовања састанцима и саветовањима, није имала времена да се бави уско стручним пословима архивисте у Историјском архиву Београда. Након стицања звања архивског саветника 1974. године то донекле и јесте био случај. Међутим, у ранијем периоду Даница Гавриловић је пре свега радила на сређивању и обради фонда Управе града Београда, за који је урадила тематски водич у виду картица. О коликом обиму је реч показује извештај о раду за период од септембра до децембра 1967. године, у оквиру којег је обрадила 24 кутије овог фонда са 5.974 предмета. У годишњем извештају за 1960. годину стоји да је Одсек за сређивање и обраду управних и судских фондова, којим је она руководила, средио 467 кутија грађе фонда Београдске финансијске дирекције, 387 кутија фонда Извршног народног одбора II рејона и 83 фонда Варошког суда. У виду аналитичког инвентара обрађено је 866 предмета Управе града Београда, а израђен је и нови инвентар Суда добрих људи Општине града Београда. Осим тога, радећи на изради инвентара за фонд Варошког суда, подацима је допунила 40.800 листића са аналитиком. По истом принципу радила је и на допуни података на аналитички обрађеној тематској картотеци Фонда Земунског магистрата заједно са колегом Танасијем Ж. Илићем.⁶²

⁵⁸ ИАБ, 1584, 5.

⁵⁹ Летопис ИАБ, 1948–1960, 176; Летопис ИАБ, 1960–1965, 12; Радне биографије. ИАБ, 1584, 1.

⁶⁰ *Водич Историјског архива Београда*, 1, Београд 1984.

⁶¹ ИАБ, 1584, 2 и несређена грађа.

⁶² Радна биографија. ИАБ, 1584, 1; Извештај о раду за 1967. годину. ИАБ, 1584, 2; Летопис

Иако није била историчар по вокацији, рад у архиву, на фондовима Управе града Београда, Земунског магистрата и других, омогућио јој је да своју стручност искаже и у историографским радовима. За свој допринос у изради публикације *Историја Београда*, посебно писању поглавља „Развој власти у Београду у 19. веку“, додељена јој је *Октобарска награда града Београда* 1974. године.⁶³

Питање о могућим везама између историографије, архивистике и компјутеризације обрадила је у излагању које је поднела на Осмом конгресу историчара, одржаном у Новом Саду 7. октобра 1977. године. У реферату под називом „Компјутерска обрада историје“, на информативном нивоу, дала је основна обавештења о појави и развоју истраживања уз помоћ компјутера, процесу обраде података, улози историчара у њему, затим на које начине електроника може да се примени у разним областима историје и колико је значајан такав начин рада, уз прецизирање свих позитивних и отежавајућих околности, као и пресек литературе и

стања у нашој земљи. Ово је посебно било значајно за историчаре који су користили статистичке податке и математичке и квантитативне методе у истраживању.⁶⁴ Колико се студиозно припремала за свако своје излагање види се и по десетинама страница исписа и фотокопија различитих радова страних и домаћих аутора, стручњака како из друштвених, тако и природно-техничких наука из којих су настајали радови, најчешће не већи од једног ауторског табака. Коришћена литература је завидна и по количини и по разноврсности и само потврђује дубоку убеђеност Данице Гавриловић о потреби сталног усавршавања и модернизације стручног архивског рада и његовог усклађивања са општедруштвеним и техничким развојем земље, као и са развојем архива у другим земљама, а све то уз примену сазнања о потреби домаће историографије за потпунијом и свестранијом документацијом ради што вернијег сагледавања историјске истине, која се, како је сматрала свакодневно потврђивала.⁶⁵

Желећи да стечена знања из историје Београда у 19. веку преточи у формални вид, фебруара 1961. године обратила се Деканату Филозофског факултета у Београду са молбом да јој се одобри израда докторске дисертације на тему „Управа града Београда као историјски извор“. У образложењу пријаве навела је своја тренутна задужења у Историјском архиву Београда истичући да ради као руководица Одсека за сређивање и обраду управно-судских фондова. Напомиње да је била предавач на Течају за архивске помоћнике. Осим приложеног списка радова из области архи-

ИАБ 1960–1965, 5.

⁶³ Октобарска награда града Београда за 1974. годину. ИАБ, 1584.

⁶⁴ Рукописи. ИАБ, 1584, 12, 3.

⁶⁵ Рукописи, белешке, чланци, брошуре, и часописи. ИАБ, 1584, 13.

вистичке теорије побројала је све функције које врши и ангажовање у редакцијама часописа, разним комисијама, одборима и слично. Почетком 1966. године поднела је молбу да се наслов дисертације промени у „Управитељство вароши Београда 1839–1858“, као и њена садржина.⁶⁶ Иако у њеном фонду чак десет кутија садржи рукописе, исписе, белешке, напомене, концепте на ову тему, дисертацију, нажалост, није успела да заврши и тако стекне звање доктора историјских наука.⁶⁷

Поводом стогодишњице израде првог урбанистичког плана Београда Даница Гавриловић је 1967. године позвана да буде члан Комисије за прославу у организацији Института за архитектуру и урбанизам Србије. Том пригодом написала је чланак под називом „Емилијан Јосимовић као педагог“, али нисмо дошли до податка да је негде и објављен, те је овај рукопис тим пре важнији. На четири стране текста, куцаног писаћом машином, Даница Гавриловић се осврнула на допринос који је Емилијан Јосимовић дао развоју образовања у Београду, па и Србији. Рад Емилијана Јосимовића тесно је био везан за Лицеј, Артиљеријску школу (касније Војну академију) и Велику школу у којима је као предавач, а касније и ректор, службовао. Критички став који је имао према свом раду, као и тежња да не заостане за кретањима савременог друштва, посебно су дотакле Даницу Гавриловић. Закључила је да је образовање које је Јосимовић поседовао имало модеран карактер чак и по мерилима савременог доба, пошто је представљало спој историјско-хуманистичких и природно-математичких наука. Па ипак, његова девиза коју је често користио „Број и мера – моја вера“ показује да је предност ипак давао егзактности и прецизности.⁶⁸

Као добар познавалац садржаја архивских фондова, Даница Гавриловић се прикључила напорима Агнес Сагвари, директорке Градског архива Будимпеште⁶⁹, да као један од аутора буде део пројекта *Главни градови Европе, водич кроз изворе за историју архитектуре и урбанизма*. Написала је део који се односи на Београд, у коме је у уводном тексту синтетички приказала кратку историју Београда, стављајући акценат на повољан гео-стратешки положај који је умногоме одредио и његову судбину. Подаци о развијености града и његовом изгледу у појединим периодима дати су хронолошки од најстаријих времена до периода социјалистичке изградње, уз нагласак на утицаје многих завојевача који су се директно одразили на урбанизам и обликовали архитектуру, стварајући специфичну мешавину стилова. Посебан прилог чини преглед архивских фондова у којима се чува грађа која се односи на односну тему. Детаљно је описан фонд Министарства грађевина Краљевине Југославије који се чува у Архиву Југославије. Са много више података описани су фондови Историјског архива Београда, пре свега Управе града Београда, Општине

⁶⁶ Молба Деканату Филозофског факултета у Београду за одобрење израде докторске дисертације. ИАБ, 1584, 1, 5.

⁶⁷ ИАБ, 1584, 14-24.

⁶⁸ Рукопис. ИАБ, 1584, 23.

⁶⁹ Агнес Сагвари (*Ágnes Ságvári*) (1928–2000), мађарска историчарка, директорка Градског архива Будимпеште (1970–1985), професорка универзитета, добитница Ervin Szabó медаље (1980) за изузетан допринос библиотекарству и архивистици. „Ágnes Ságvári“, *Wikipedia*, https://en.wikipedia.org/wiki/%C3%81gnes_S%C3%A1gv%C3%A1ri#CITEREFS_tolzenburg2001 (приступљено 25. августа 2022)

града Београда и Подунавско-финансијске дирекције који садрже најбогатију грађу у погледу техничке документације и других података у вези са развојем престонице. За послератну изградњу најзначајнији је фонд Скупштине града Београда, уз који се као допунски извор може користити документација предузећа за изградњу Београда, чија је регистратурски сређена грађа стизала у Архив. Такође, наведена је грађа личних и породичних фондова, пре свих архитеката и грађевинских инжењера, која је задовољавала задате тематске оквире. Збирке гравира, планова и мапа, као и фотографија, такође садрже изворе који на илустративан начин могу да допринесу бољем разумевању развоја београдске архитектуре и урбанизма. Коначно, Даница Гавриловић је набројала и све друге баштинске установе културе у Београду и садржај њихових збирки у којима се чувају фотографије, цртежи, рукописи и друго, као могуће место за истраживање задате теме. Толико је детаљно обрадила ово питање да је на самом крају дала и списак објављених извора и литературе. Као филолог по струци и одличан зналац француског језика, свој текст је превела и урадила коректуру. Нажалост, није дочекала да види штампану публикацију.⁷⁰

После краће и тешке болести, Даница Гавриловић је преминула 19. маја 1978. године, након чега је предложено да се у Историјском архиву Београда од њене заоставштине формира лични фонд.⁷¹ У Попису фондова заведен је под бројем 1584. Граничне године грађе фонда су истовремено и године живота Данице Гавриловић.⁷² У 54 архивске кутије смештена је грађа коју чине лична документа, документа делатности, исечци из штампе и илустративни материјал у виду фотографија, каталога, позивница и проспеката. У шест кутија се налазе картотеке библиографија на различите теме, као и картотеке тематских одредница из фондова Управе града Београда и Земунског магистрата, на којима је радила. Већина грађе су управо документа делатности која су сређена тематски, па потом у оквиру тема хронолошки. Осим што сачувана документација даје увид у разноврсност стручног интересовања Данице Гавриловић, грађа пружа и податке о раду Историјског архива Београда, одржаним састанцима, скуповима, раду стручних комисија и одбора, као и проблемима са којима се суочавала и препрекама на које је наилазила током свог ангажовања. Сачувана документа сведоче и о делатности Архива у Шапцу, Републичке заједнице културе, Савета за просвету и културу НР Србије, Градског секретаријата за образовање и културу и других институција и организација са којима је сарађивала. Кроз сачувана документа може се пратити рад Друштва архивских радника Југославије, Друштва архивских радника Србије, Архивског већа Србије и Стручног течаја за архивске раднике, као и међународних конгреса архивских радника којима је присуствовала, врло често о свом трошку, користећи дане сопственог годишњег одмора. Значајан део из групе докумената делатности

⁷⁰ Рукописи, белешке, чланци, исечци из дневне штампе. ИАБ, 1584, 23; Летопис, 1978, 18-19; *The Capitals of Europe: A guide to the sources for the history of their architecture and construction* = *Les Capitales de l'Europe : guide des sources de l'architecture et de l'urbanisme*, ed. Agnes Sagvari, Minhen: Saur, 1980.

⁷¹ Летопис ИАБ, 1978, 15, 18.

⁷² Мирјана Обрадовић, *Водич кроз легате, личне и породичне фондове*, Београд: Историјски архив Београда, 2017, 84-85; *Историјски архив Београда 1945-2020*, 41-42.

чине рукописи из области архивске теорије и праксе⁷³, а посебно примене и имплементације информатике, кибернетике и аутоматизације. Засебну целину чине рукописи радова који се односе на историју Београда, његових институција и знаменитих личности. Преписка се састоји од кореспонденције приватне и службене природе. Међу илустративним материјалом налазе се исечци из штампе, каталози, позивнице и проспекти, фотографије са погребца, као и мали број личних фотографија. У оквиру фонда се налази и библиотека коју чине 989 књига и 41 стручни часопис. Фонд није сређен у потпуности и мада је необрађен, уз помоћ сумарног инвентара и унутрашњих листи доста је једноставно пронаћи тражене податке. Приликом истраживања фонда није изненадио податак да је архивска грађа писана на више језика (српском, француском, енглеском, руском, немачком и италијанском).

Библиографија радова Данице Гавриловић дата је као прилог овом раду. Значајна је и по обиму и по квалитету, али и по разнородности тема. Довољно је само овлаш погледати наслове, без неке дубље анализе самог садржаја, и уочити да је Даница Гавриловић готово сваке године објављивала по неколико радова, било чланака, било приказа или превода. Из тог разлога примењен је хронолошки редослед при састављању библиографије, да би се лакше пратило како су се током времена кретала њена интересовања. Јасно је да су јој области кибернетике, механике и аутоматизације и њихова употреба у архивима и унапређивање архивске службе уопште константно биле у фокусу интересовања. Последњих година посебно се интересовала за даљи развој архивистике која је тада још увек била помоћна научна дисциплина, за унапређење архивске струке и признања професије.⁷⁴ Да су се вредновали постигнути успеси у раду и ванредно залагање на сређивању и обради фондова, а нарочито на изради обавештајних средстава, показало је руководство ИАБ, наградивши је 1960. године новчаном наградом у износу од 15.000 динара, што је било једнако висини једне и по њене редовне плате.⁷⁵ Са друге стране, само осам година касније против ње је вођен дисциплински поступак и лична примања су јој умањена због тога што је неоправдано имала дужа кашњења на посао током неколико месеци.⁷⁶ Нажалост, нисмо пронашли записнике дисциплинске комисије који би детаљније осветлили читаву ситуацију. Просто нам делује невероватно да је једна тако савесна и одговорна особа, при томе руководица одељења који води евиденцију о доласку и одласку запослених, дошла у ситуацију да касни на посао без неког разумног објашњења.

Само кратак осврт на живот и рад Данице Гавриловић пружа готово нестварну слику о томе колико је много урадила у свом професионалном ангажману, не

⁷³ Даница Гавриловић је саставила библиографију објављених радова из области архивистичке теорије и праксе код нас и у свету за период 1964–1970. ИАБ, 1584, 7.

⁷⁴ Даница Гавриловић, *Архивистика као научна дисциплина и њен даљи развој* (кореперат), Архивски преглед 1-2, 1976, 170; Дискусија поводом реферата на тему „Потребе и могућности научноистраживачког рада на пољу архивистике и унапређења архивске службе“, аутора Средоја Лалића, који је изложен на Осмом конгресу Савеза друштва архивских радника Југославије, одржаном 12-15. октобра 1976. године у Приштини, а објављен у часопису *Archivist*, 1/1977, 322-324.

⁷⁵ Решење директора ИАБ. Персонални досије службеника ИАБ.

⁷⁶ Решење директора ИАБ. ИАБ, 1584, 1, 4.

само када се гледају квантитет и квалитет постигнутог, већ и разнородност. Јасно је да су предан и континуиран рад, уз стално усавршавање и прихватање нових технологија и тенденција, отвореног ума, без предрасуда, довели до тога. Свесни да је мало вероватно да се поново успостави награда са њеним именом, желели смо да јој се овим скромним радом на неки начин одужимо, кроз подсећање на њено прегалаштво, посвећеност и стручност, истовремено подстичући снагу, надахнуће и инспирацију да се ми, њене колеге и наследници у струци, ухватимо у коштац са новим изазовима које нам време дигитализације носи.

БИБЛИОГРАФИЈА РАДОВА ДАНИЦЕ Д. ГАВРИЛОВИЋ

274

- *Pismo iz Šapca*, Arhivist 1, 1954, 109-112.
- *The American Archivist The American Archivist, Published quarterly by the Society of American Archivists, Vol. XVII, № 2, Cedar Rapids, Iowa 1954*, Arhivist 2, 1954, 132-137.
- *Прикупљање мемориске (мисли се: мемоарске) грађе*, Архивски преглед 1, 1955, 24-25.
- *Archives, The Journal of the British Records Association, Vol. II, No II, Lady Day 1954, London*, Arhivist 1, 1955, 95-96.
- *The American Archivist № 2*, Arhivist 3, 1955, 62-67.
- *О значају прикупљања архивске грађе*, Глас Подриња, 1955.
- *Историјат имена града Шапца*, Глас Подриња, 1955.
- *Неостварена побуна у Србији 1947. године*, НИН, 24. 4. 1955.
- *О принципима сређивања и обраде новијих архивских фондова*, Архивски преглед 1-2, 1956, 3-8.
- *Градски архив у Шапцу*, Архивски преглед 3-4, 1956, 17-20.
- *Journal of the Society of archivists*, Arhivist 3-4, 1956, 109-111.
- *Један користан пример*, Глас Подриња, 1956.
- *Поглед у нашу прошлост. Документи приморских архива од X-XIX века*, Дубровник, Задар, Котор, каталог изложбе, Београд 1957. (члан уређивачког одбора, урадила један број регеста)
- *Pitanje kadra u registraturama*, Arhivist 1-2, 1957, 72-73.
- *Sastanak plenuma Društva arhivskih radnika Jugoslavije*, Arhivist 1-2, 1957, 97-98.
- *The American Archivist*, Arhivist 3-4/1957, 144-147.
- *Објашњење термина „акт“, „докуменат“, „архив“*, Архивски алманах 1, 1958, 242-244.
- *The American Archivist*, Arhivist 3-4, 1958, 207-208.
- *Obrada pitanja iz arhivistike i pomoćnih istoriskih nauka u Istorijsko-arhivističkom institutu u Moskvi*, Arhivist 1-2, 1958, 117-121.

- *О Сређивању*, Из архивистике. Приручник за службенике архива (аутор поглавља), Београд 1959, 120-129.
- *Теорија и практика архивног дела в С.С.С.Р*, *Arhivist* 3-4, 1959, 81-85.
- *Преглед архивских фондова Историјског архива Београда*, Гласник Историјског архива Београда, 1, Београд 1960, 8-17.
- *Систем полица Компакт и Продекс – Манускрипт – архива – Предмет*, Архивски алманах 2-3, 1960, 332-333.
- *Arhivi u Švedskoj*, *Arhivist*, 3-4/1960, 120-127.
- *La Gazette des Archives*, *Arhivist*, 3-4/1960, 185-190.
- Управа града Београда, *Гласник Историјског архива Београда*, 2, Београд 1961, 8-17.
- *Arheografski godišnjak*, *Arhivist*, 1/1961, 45-53.
- *La Gazette des Archives*, *Arhivist*, 1/1961, 53-54.
- *Journal of the Society of Archivists*, *Arhivist* 1, 1961, 66-67.
- *Odgovor na anketu Arhivista „Arhivi i istraživači“*, *Arhivist* 1, 1962, 81.
- *La gazette des archives (No 32/1961, 33/1961, 34-35/1961, 36/1961, 37/1962)*, *Arhivist* 2, 1962, 199-202.
- *La Gazette des Archives*, *Arhivist* 1-2, 1963, 214-216.
- *Архиви у Француској*, Архивски преглед 1, 1969, 98-126.
- *Научно-техничка обрада савремених фондова*, Архивски преглед 1-2, 1967, 56.
- *Прилог решавању питања израде критеријума за финансирање архивских установа и за унутрашњу расподелу*, Архивски преглед 1-2, 1970, 62-69.
- *Sistemi prvobitnog sređivanja u upravnim registraturama 1944. (1945) – 1957. и Sistemi prvobitnog sređivanja u upravnim registraturama 1957. i dalje* (коаутор), *Arhivist* 2, 1970, 166-170, 171-179.
- *Arhivi i kibernetika*, *Arhivist* 1-2, 1971, 17-33.
- *Локални архиви у Србији* (један од аутора, редактор), Архивски преглед 1, 1972, 11-90.
- *Београдски магистрат у време првог устанка*, Годишњак града Београда, XIX, 1972, 5-33.
- *Novo na temu arhivi i kibernetika*, *Arhivist* 1-2, 1972, 88-109.
- К. Б. Гељман Виноградов, *Механизација информација у архивима* (превод С. Лалић), Архивски преглед 1-2, 1973, 107-166.
- *Развој власти у Београду у XIX веку*, Историја Београда, II (аутор поглавља), Београд, 1974, 211-263.
- *Библиографија чланака и публикација о примени механизације и аутоматизације у архивима*, Архивски преглед 1-2, 1974, 257-281.

- Б. Брахман, *Примена математичких појмова у архивско-историјском раду* (превод М. Мола), Архивски преглед 1-2, 1974, 283-297.
- *Библиографија чланака и публикација о примени механизације и аутоматизације у архивима*, Архивски преглед 1-2, 1975, 283-314.
- *Архивистика као научна дисциплина и њен даљи развој* (кореферат), Архивски преглед 1-2, 1976, 170.
- *Sređivanje i obrada zbirki plakata*, Arhivist 1, 1977, 269-275.

РЕЗИМЕ

Лични фонд Данице Гавриловић формирале су њене колеге из Историјског архива Београда одмах након њене изненадне и преране смрти. Сабрана је документација која је настајала током двадесет шест година рада у архивској струци. Грађа смештена у 54 архивске кутије углавном је сређена и пописана. Фонд чине лична документа, имовинско-правна, документа делатности и илустративни материјал у виду фотографија, каталога, позивница, исечака из штампе и проспеката. Већину грађе представљају документа делатности, сређена тематски, па у оквиру тема хронолошки. У шест кутија налазе се картотеке библиографија на различите теме, као и картотеке тематских одредница из фондова Управе града Београда и Земунског магистрата. Као основа за израду неких будућих водича Историјског архива Београда може да послужи шест кутија несређене грађе у којима се налазе прегледи и пописи фондова са потребним подацима, од којих многи нису уврштени ни у један од сада објављених водича. Значајан део из групе докумената делатности чине рукописи из области архивистичке теорије и праксе, а посебно примене информатике, кибернетике и аутоматизације у њој. Засебну целину чине рукописи радова који се односе на историју Београда, његових институција и знаменитих личности. Преписка се састоји од кореспонденција приватне и службене природе. Међу илустративним материјалом налазе се исечци из штампе, каталози, позивнице и проспекти и мали број личних фотографија. У оквиру фонда налази се и библиотека.

Рад је конципиран тако да се о самом Личном фонду Данице Гавриловић не говори превише, већ да се на његовој основи ослика живот и рад несвакидашње жене која је читав радни век посветила унапређењу архивске теорије и праксе и струке у целини. Садржина фонда и сачувана документа пружају увид у разноврсност стручног интересовања и ангажовања Данице Гавриловић. Уз додатну помоћ објављених радова, као и Летописа Историјског архива Београда, може се стећи слика колико је Даница Гавриловић ишла у корак са савременим, међународним архивистичким токовима, залажући се за већу примене кибернетике, информатике и аутоматизације у струци, са жељом да се документа брже обрађују како би била лакше доступна будућим корисницима. Осим тога, грађа даје податке о раду архива у Београду и Шапцу, а сачувана документа сведоче и о делатности републичких и савезних стручних савеза друштава и организација, као и међународних конгреса архивских радника којима је Даница Гавриловић присуствовала, врло често о свом трошку, користећи дане годишњег одмора. Не изненађује податак да је архивска

грађа коју је користила писана на више језика (српском, француском, енглеском, руском, немачком и италијанском). Само краatak осврт на живот и рад Данице Гавриловић пружа готово нестварну слику о томе колико је много урадила у свом професионалном ангажману, не само када се гледају квантитет и квалитет постигнутог, већ и разнородност. Јасно је да су предан и континуиран рад, уз стално усавршавање и прихватање нових технологија и тенденција, отвореног ума, без предрасуда, довели до тога. Поносни што је била члан нашег колектива и представница архивске струке у целини, у њеном примеру можемо да тражимо снагу и надахнуће за нове изазове које нам доба дигитализације носи.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Историјски архив Београда, Лични фонд Данице Гавриловић (1584); Персонални досије службеника ИАБ; Летопис Историјског архива Београда, 1948–1960; 1960–1965; 1961; 1962; 1971; 1978.
- *Политика*, 4. 6. 1956.
- *Борба*, 6. 6. 1956.
- Антонић, Олга. *Двадесет година рада Историјског архива у Шапцу 1952-1972*, Архивски преглед 1, Београд 1972.
- *Архив Србије 1900-2000*, Београд 2000.
- Vilfan, Sergij: *Decimalna klasifikacija u arhivistici. Prilog.arhivističko metodologiji*, Arhivist 2, Beograd 1956.
- *Водич Историјског архива Београда*, 1, Београд 1984.
- Гавриловић, Даница. *Градски архив у Шапцу*, Архивски преглед 3-4, Београд 1956.
- Гавриловић, Даница. *Библиографија чланак и публикација о примени механизације и аутоматизације у архивима*, Архивски преглед 1-2, Београд 1975.
- Гавриловић, Даница. *Архивистика као научна дисциплина и њен даљи развој (кореферат)*, Архивски преглед 1-2, Београд 1976.
- Gavrilović, Danica. *Pismo iz Šapca*, Arhivist 1, Beograd 1954.
- Gavrilović, Danica. *Arhivi i kibernetika*, Arhivist 1-2, Beograd 1971.
- Gavrilović, Danica. *Novo na temu arhivi i kibernetika*, Arhivist 1-2, Beograd 1972.
- Grafenauer, Bogo. *Sergij Vilfan – sedamdesetletnik*, Zgodovinski časopis 43, Ljubljana 1989.
- *Енциклопедија српске историографије*, Београд 1997.
- *Историјски архив Београда 1945-2020*. (ур. М. Обрадовић, З. Смиловић, С. Лазић), Београд 2020.
- Lalić, Sredoje. *Potrebe i mogućnosti naučnoistraživačkog rada na polju arhivistike i unapređenja arhivske službe*, Arhivist 1, Beograd 1977.

- Обрадовић, Мирјана. *Водич кроз легате, личне и породичне фондове*, Историјски архив Београда, Београд 2017.
- *Одлука о оснивању Фонда за Награду Даница Гавриловић*, Архивски преглед 1, Београд 1979.
- *Правилник о додељивању годишње Награде Даница Гавриловић архивским радницима СР Србије*, Архивски преглед 1, Београд 1979.
- Ракић, Бошко. *Развој архивског законодавства у Србији*, Наша прошлост 8, Краљево 2007.
- *The Capitals of Europe: A guide to the sources for the history of their architecture and construction = Les Capitales de l'Europe : guide des sources de l'architecture et de l'urbanisme*, ed. Agnes Sagvari, Minhen: Saur 1980.
- Califano, Elio. *Etude sur lapossibilité d'appliquer les moyens électroniques et mécanographiques autraitement de ladocumentation archivistique età lagestion desservices d'Archives*, Roma 1969.
- Цветковић, Слободанка. *Библиографија Архивског прегледа 1955–1999 (2003)*, Београд 2013.
- Цветковић, Слободанка. *Друштво архивских радника Србије (1954–2014) – преглед рада, Записи – Годишњак Историјског архива Пожаревца 3*, Пожаревац 2014.
- Ágnes SÁGVÁRI, Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/%C3%81gnes_S%C3%A1gv%C3%A1ri#CITEREFStolzenburg2001
- Ivan Beuc, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=7353>
- Lucie Fossier, <https://www.wikidata.org/wiki/Q36198380>
- Marie-Louise Bossuat (1923-2016), https://data.bnf.fr/fr/12212382/marie-louise_bossuat/
- Michel Le Moël, *Robert Marquant (1912-2001), note biographique*, Bibliothèque de l'École des chartes, Année 2001 159-2, pp. 711-712, https://www.persee.fr/doc/bec_0373-6237_2001_num_159_2_464461
- Umrl je dolgoletni sodelavec Arhiva Republike Slovenije dr. Jože Žontar, <https://www.gov.si/novice/2020-10-30-umrl-je-dolgoletni-sodelavec-arhiva-republike-slovenije-dr-joze-zontar/>
- Vincent Maroteaux, *François Burckard (1928-2017)*, Bibliothèque de l'École des chartes, Vol. 173 (2015-2017), pp. 638-640, <https://www.jstor.org/stable/45239603>
- Филм *Savremeni arhivi / Istorijски архив Београда*, 1984, <https://www.youtube.com/watch?v=QGaSPwUWJ80>

Mirjana MILENKOVIĆ

DANICA GAVRILOVIĆ A VISIONARY OF SERBIAN ARCHIVISTICS

Summary

With this work we want to remind on Danica Gavrilović (1926-1978), archival consultant of the Historical Archives of Belgrade, almost forgotten, unjustly, since she gave great contribution to the development of archival theory and praxis during her short career. Now, when the accent is on digitisation and creation of databases, we should not forget that Danica Gavrilović was especially interested in informatics, cybernetics, automatization and their implementation and practical use in archivistics during the sixties and the seventies of the past century. Personal fond was created after her death and it gives access to Danica Gavrilović's broad scope of interest and her work, and for whom we can say that she was a visionary of Serbian archivistics without exaggeration. Maybe this work will initiate bringing back of the award "Danica Gavrilović" that used to be given to the attendees of the professional archival course for their exceptional achievements.